

Kaija Appelqvist-Schmidlechner
Minna Savolainen
Esa Nordling
Eija Stengård

Time out! Aikalisä! Elämä raiteilleen

Toimintamallin ja tukipalvelun implementoinnin arviointi

RAPORTTI

© Kirjoittajat ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

Kannen kuva: Anu Pälviä
Taitto: Anne Martins, THL

ISSN 1798-0089 (pdf)

Helsinki 2011

Tiivistelmä

Kaija Appelqvist-Schmidlechner, Minna Savolainen, Esa Nordling, Eija Stengård. Time out! Aikalisä! Elämä raiteilleen. Toimintamallin ja tukipalvelun implementoinnin arviointi. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). Raportti 34/2011. 33 sivua. Helsinki 2011. ISSN 1798-0070 (pdf)

Time out! Aikalisä! Elämä raiteilleen toimintamalli on kuntien, puolustusvoimien ja työ- ja elinkeinoministeriön yhteistyömalli, jonka tavoitteena on nuorten miesten selviytymisen tukeminen ja syrjäytymiskehityksen ehkäiseminen. Toimintamalli mahdollistaa aktiivisen tarttumisen tukea tarvitseviin nuoriin miehiin kutsunnoissa ja varusmies- tai siviilipalveluksen keskeytyessä.

Time Out! Aikalisä! Elämä raiteilleen toimintamallin implementoinnin arvioinnin tarkoituksena oli tuottaa valtakunnallista tietoa toimintamallin käyttöönoton onnistumisesta tutkimus- ja kehittämisvaiheen jälkeen. Arviointiin tarvittava aineisto kerättiin kyselylomakkeilla tukipalvelua toteuttavilta Aikalisä-ohjaajilta, kuntien Aikalisä-toiminnasta vastaavilta henkilöiltä, Puolustusvoimien sosiaalipäälliköiltä sekä aluetoimistojen edustajilta, varuskuntien sosiaalikuraattoreilta sekä Lapinjärven koulutuskeskuksen edustajilta.

Arvioinnin tulokset osoittivat, että toimintamallin käyttöönottoon tarvitaan johdon vahvaa tukea. Myös toimiva yhteistyö eri tahojen kanssa sekä innostuneet ja sitoutuneet toimijat edesauttavat toimintamallin käyttöönottoa kunnissa. Henkilöstövaihdokset sekä riittämättömät henkilöstöresurssit nähtiin suurimmiksi haasteiksi toiminnan jatkuvuuden kannalta. Tämän lisäksi kuntien toimijoiden sitoutumisen aste, miesten tavoittamisen vaikeus sekä toiminnan jatkuminen hankkeen päätyttyä asettivat omat haasteensa. Kyselyyn vastanneet arvioivat uusien ohjaajien kouluttamisen ja perehdyttämisen sekä toiminnasta tiedottamisen olevan parhaita keinoja taata toiminnan jatkuvuus. Myös yhteisten tapaamisten järjestäminen sekä yhteistyön kehittäminen entisestään nähtiin tärkeinä toimina toimintamallin jatkuvuuden tukemisessa.

Aikalisä-tukipalveluun ohjattuja miehiä tavoitetaan entistä paremmin. Tukisuhteet olivat varsin lyhykkestoisia ja lähes puolet tukisuhteista sisälsi vain yhden tapaamiskerran. Toimintamallin kehittämis- ja tutkimusvaiheeseen verrattuna tukisuhteet ovat lyhentyneet ja tapaamisten lukumäärät vähentyneet. Asiakkaat tarvitsivat tukea normaaleissa, nuorten elämään liittyvissä asioissa liittyen opiskeluun, toimeentuloon sekä työhön. Joka kolmas asiakas tarvitsi tukea mielenterveyteen liittyvässä asiassa.

Tukisuhteen lyhyestä kestosta ja tapaamisten vähäisyydestä huolimatta ohjaajat arvioivat suurimman osan tukisuhteista olleen vaikuttavia ja hyödyllisiä. Myös työskentelylle asetetut tavoitteet saavutettiin useimmiten. Tavoitteiden toteutuminen osoittautui hankalimmaksi asiakkailla, jotka tarvitsivat tukea päihteiden käytössä. Ohjaajien arviot tukisuhteen vaikutuksista olivat parempia aikaisempiin arviointituloksiin verrattuna.

Arvioinnin tulokset tukevat aikaisempia tutkimus- ja arviointituloksia. Myös lyhykestoinen ja kevyehkö interventio voi olla hyödyllistä ja vaikuttavaa. Toimintamallin levittämistä koko maahan kannattaa jatkaa.

Avainsanat: toimintamalli, interventio, implementointi, arviointi, nuoret miehet, psykososiaalinen tuki, syrjäytyminen, ennaltaehkäisy

Sisällys

Tiivistelmä _____	3
1 JOHDANTO _____	7
2 ARVIOINNIN TAVOITTEET _____	10
3 ARVIOINNIN MENETELMÄT _____	11
4 AINEISTO _____	12
5 TULOKSET _____	14
Osio I: Toimintamallin käyttöönoton arviointi _____	14
Kuinka toimintamallin käyttöönotto on onnistunut? _____	14
Kuinka toiminnan jatkuvuus voidaan taata? _____	17
Osio II: Tukipalvelu _____	20
Miten miehet ohjautuivat tukipalveluun? _____	20
Kuinka tukipalvelun käynnistäminen onnistui? _____	20
Kuinka pitkiä tukisuhteet olivat? _____	22
Millaisiin asioihin asiakas sai tukea? _____	24
Oliko tukipalvelusta hyötyä? _____	26
6 YHTEENVETOA JA POHDINTAA _____	29
Lähteet _____	33

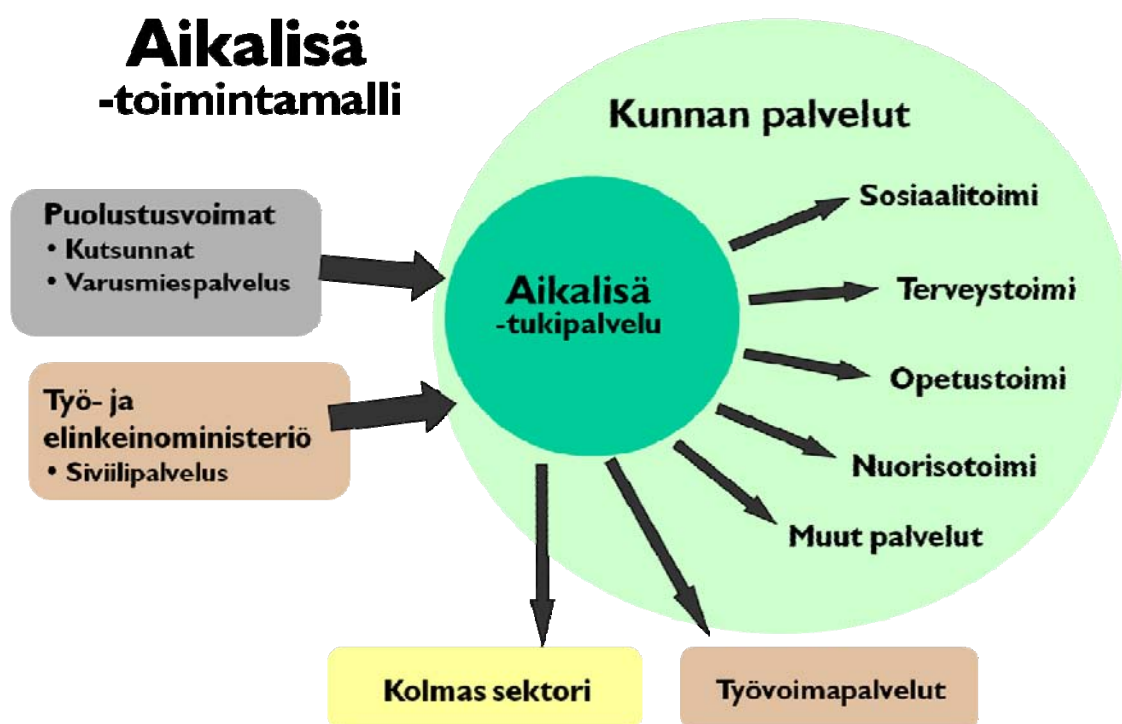
1 JOHDANTO

Time Out! Aikalisä! Elämä raiteilleen toimintamalli ja tukipalvelu

Toimintamalli

Time out! Aikalisä! Elämä raiteilleen toimintamalli on kuntien, puolustusvoimien ja työ- ja elinkeinoministeriön yhteistyömalli, jonka tavoitteena on nuorten miesten selviytymisen tukeminen ja syrjäytymiskehityksen ehkäiseminen. Toimintamallin avulla halutaan edistää nuorten miesten hyvinvointia, ehkäistä elämäntilanteeseen liittyvien ongelmien vaikeutumista sekä auttaa ongelmien ratkaisemisessa. Toimintamalli mahdollistaa aktiivisen tarttumisen tukea tarvitseviin nuoriin miehiin kutsunnoissa ja varusmies- tai siviilipalveluksen keskeytyessä (Stengård ym. 2008a).

Toimintamalli koostuu kolmesta osasta: palveluun ohjaamisesta, tukipalvelusta sekä palveluohjauksesta (kuvio 1).

Kuvio 1. Aikalisä-toimintamalli

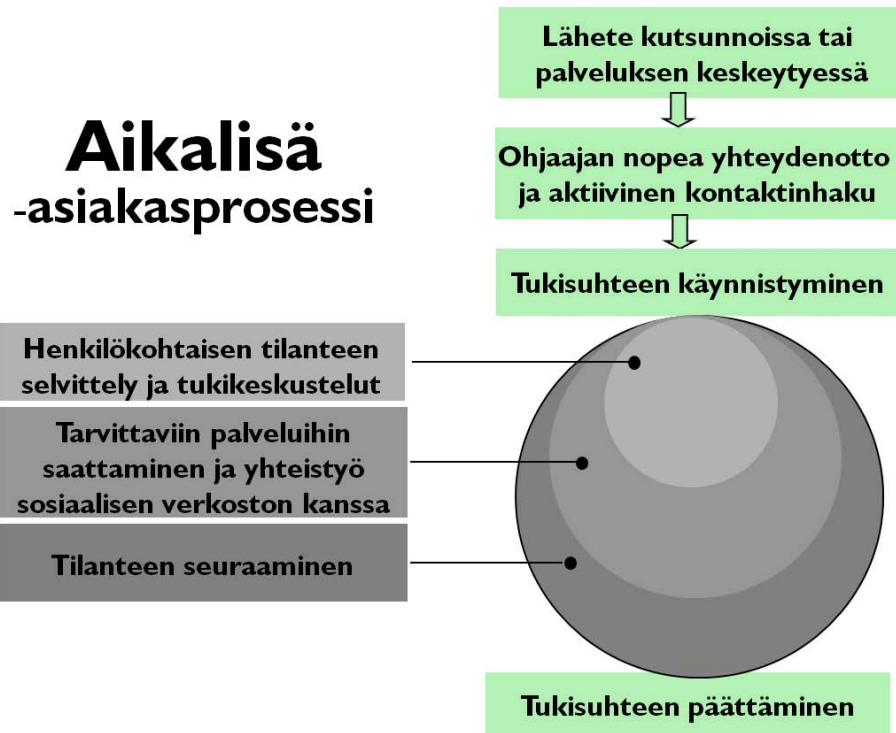
Tukipalvelu

Toimintamallin keskeinen elementti on nuorille tarjottava tukipalvelu. Tukipalveluun nuori ohjautuu lähetteellä, joka tehdään hänelle kutsunnoissa tai varusmies- tai siviilipalveluksen keskeytyessä (kuvio 2).

Tukipalvelun ytimen muodostavat henkilökohtainen ohjaus, selvittely ja tuki. Tukipalvelun tarkoituksena on tukea nuorta miestä oman elämän järjestymisessä. Lähtökohdana on nuorten miesten hyvinvoinnin edistäminen ja syrjäytymiskehityksen ehkäisy, mutta ohjauksen käytännön tavoitteet ovat lähempänä arkielämän selviytymisen tukemista ja tulevaisuuden suunnitelmien jäsentämistä.

Tukipalvelun ydinpiirteitä ovat 1) kokonaisvaltainen tuki nuoruuden kehitystehtävät huomioiden, 2) preventiivisten ja promotiivisten strategioiden yhdistäminen, 3) asiakaslähtöisyys sekä 4) matalakynnyksisyys.

Tukipalvelua toteuttavat kuntien sosiaali-, terveys- ja nuorisotalan työntekijät, jotka ovat saaneet Aikalisä -toimintaan koulutuksen.

Kuvio 2. Aikalisä -asiakasprosessi

Toimintamallin ja tukipalvelun kehittäminen ja levittäminen

Time out! Aikalisä! Elämä raiteilleen toimintamalli ja miehille tarjottava tukipalvelu kehitettiin vuosina 2004–2005 Stakesin (vuodesta 2009 lähtien Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos), puolustusvoimien, työministeriön (vuodesta 2008 lähtien Työ- ja elinkeinoministeriö) sekä Helsingin ja Vantaan kaupunkien yhteisessä hankkeessa. Toimintamallin kehittämis- ja tutkimusvaiheessa tukipalvelu oli käytössä Helsingissä ja Vantaalla. Toimintamalli otettiin tämän jälkeen käyttöön myös Kainuussa, Etelä- ja Keski-Pohjanmaalla, Pohjois-Karjalassa, Pohjois-Savossa sekä Lapissa (=I implementointivaihe). Toimintamalli otettiin myöhemmin käyttöön myös Pirkanmaalla, Kanta-Hämeessä, Satakunnassa, Keski-Suomessa, Pohjois-Pohjanmaalla, Kymenlaaksossa, Etelä-Savossa ja Etelä-Karjalassa (II implementointivaihe).

Vuoden 2011 keväällä toimintamalli on otettu käyttöön n. 150 kunnassa aina pääkaupunkiseudulta pohjoisimpaan Lappiin asti. Syksyn 2010 kutsunnoissa Aikalisä -tukipalvelua tarjottiin noin 20 000 kutsunnalaiselle miehelle (yli 60 % ikäluokasta). Hankkeen aikana on toteutettu yhteensä 14 alueellista ohjaajakoulutusta. Ohjaajiksi on koulutettu noin 400 kuntien sosiaali- ja terveysalan, nuorisotoimen ja työvoimahallinnon työntekijää. Toiminnan jatkuvuuden ja vakiintumisen tueksi hanke on kouluttanut 25 paikallista tai alueellista kouluttajaa ja toiminnan perehdyttäjiä.

Tukipalvelun vaikuttavuutta on arvioitu kokeellisella vertailuasetelmalla ja tutkimuksen tuloksia on julkaistu Stakesin julkaisusarjoissa (Stengård ym. 2008 b ja c) sekä tieteellisissä artikkeleissa (Stengård ym.

2009a ja b, Appelqvist-Schmidlechner ym. 2010b ja 2011). Vaikuttavuustutkimuksen yhteydessä Aikalisä-ohjaajilta kerättiin tietoa myös tukipalvelun toteuttamisesta. Tämän lisäksi Aikalisä-toimintamallin implementointia arvioitiin kahteen eri otteeseen: niin ensimmäisessä kuin toisessa implementointivaiheessa. Tässä raportissa tarkastellaan sitä, kuinka toimintamallin implementointi uusille alueille on onnistunut ja miten tukipalvelun toteuttaminen on onnistunut tutkimusvaiheen jälkeen.

2 ARVIOINNIN TAVOITTEET

Arvioinnin tarkoituksena oli tuottaa valtakunnallista tietoa toimintamallin käyttöönottamisen onnistumisesta pilotointivaiheen jälkeen aidoissa toimintaympäristöissä. Arvioinnilla haluttiin selvittää mitkä tekijät ovat edistäneet toimintamallin käyttöönottamista ja mitkä tekijät edistävät toimintamallin jatkuvuutta ja vakiintumista eri toimijoiden näkökulmasta. Arvioinnin tarkoituksena oli myös tuottaa tietoa Aikalisä - tukipalvelun toteuttamisen onnistumisesta ja sen vaikutuksista asiakkaan elämään ohjaajien arvioimana.

Arviointi jakaantui kahteen eri tutkimusalueeseen:

- 1) toimintamallin käyttöönoton sekä
- 2) tukipalvelun toteuttamisen arviointiin.

Arvioinnin avulla haluttiin selvittää seuraavia asioita:

Toimintamallin käyttöönotto:

- Kuinka toimintamallin käyttöönotto on onnistunut?
- Kuinka toiminnan jatkuvuus voidaan taata?

Tukipalvelun toteuttaminen:

- Kuinka tukipalvelun käynnistäminen asiakkaan kanssa on onnistunut?
- Minkälaisiin asioihin asiakas sai tukea?
- Kuinka ohjaajat arvioivat tukipalvelun hyödyttäneen asiakasta?

3 ARVIOINNIN MENETELMÄT

Toimintamallin käyttöönoton arviointi

Toimintamallin käyttöönottoon liittyvä arviointi suoritettiin monitahoarvointina ensimmäisessä tiedonkeruun vaiheessa. Eri sidosryhmien näkemyksiä Aikalisä-toiminnasta kartoitettiin kyselylomakkeella marraskuussa 2008 Pohjois-Savossa, Pohjois-Karjalassa, pääkaupunkiseudulla, Kainuussa, Lapissa sekä Pohjanmaalla. Kysely lähetettiin sähköpostitse yhteensä 78 henkilölle: kuntien Aikalisä-toiminnasta vastaaville, joukko-osastojen sosiaalikirjastoille, puolustusvoimien sosiaalipäälliköille, sotilasläänien aluetoimistojen kutsunnoista vastaaville sekä Lapinjärven koulutuskeskuksen toiminnasta vastaaville. Eri sidosryhmille osoitetut kyselylomakkeet olivat pääpiirteiltään samanlaiset ja sisälsivät pääasiassa avoimia kysymyksiä.

Tukipalvelun toteuttamiseen liittyvä arviointi

Arviointi tukipalvelun toteuttamisesta tehtiin kahtena eri ajankohtana: ensimmäisen kerran vuonna 2008 ja toisen kerran vuonna 2010.

Ensimmäisessä vaiheessa aineisto kerättiin kyselylomakkeilla, jotka ohjaajat täyttivät erikseen jokaisesta hänelle ohjautuneesta asiakkaasta ajanjaksolla 1.7.2005 - 31.5.2008. Parhailaan käynnissä olevista tukisuhteista arviointilomaketta ei täytetty. Lomake sisälsi strukturoituja ja avoimia kysymyksiä. Kysely suunnattiin pääkaupunkiseudun, Kainuun, Pohjanmaan, Pohjois-Karjalan, Pohjois-Savon sekä Lapin Aikalisä-ohjaajille.

Toisen vaiheen arviointi suoritettiin Internet-pohjaisena Webropol-kyselynä. Ohjaajia pyydettiin täyttämään arviointilomake erikseen jokaisesta hänelle ohjautuneesta asiakkaasta ajanjaksolta 1.6.2008 – 31.12.2009. Pyyntö osallistua kyselyyn lähetettiin sähköpostitse kaikille Aikalisä -ohjaajille niihin kuntiin, joissa toimintamalli oli käytössä. Tällaisia kuntia oli tuolloin yhteensä 113. Parhailaan käynnissä olevista tukisuhteista arviointilomaketta ei täytetty. Kysely oli sisällöltään sama kuin ensimmäisessä vaiheessa ja se avautui sähköpostissa olevasta linkistä.

Helsingin kaupunki on itse arvioinut omaa Aikalisä-toimintaansa vuodesta 2008 lähtien Internet-pohjaisena kyselynä. Helsingin kaupunki luovutti tämän arviointitutkimuksen käyttöön kyseisenä aikana palautuneet lomakkeet. Helsingissä käytetty lomake oli sisällöltään sama kuin tässä arviointitutkimuksessa yhtä kysymystä lukuun ottamatta. Helsingissä käytetystä lomakkeesta puuttui kysymys tukipalvelun arvioidusta hyödyistä.

Tässä raportissa esitetään toisen implementointivaiheen arvioinnin tulokset peilaten niitä samalla ensimmäisestä implementointivaiheesta saatuihin tuloksiin. Vertailua tehdään joissakin kohdin myös tukipalvelun vuosina 2005–2006 toteutettuun vaikuttavuustutkimuksen aikaisiin tuloksiin (Stengård ym. 2008b, Appelqvist-Schmidlechner ym. 2010a).

Kyselylomakkeet sisälsivät strukturoituja ja avoimia kysymyksiä. Kvantitatiivinen aineisto analysoitiin SPSS-tilasto-ohjelmalla. Aineiston kuvaamiseen käytettiin tilastollisia tunnuslukuja ja prosenttiosuuksia. Tuloksia havainnollistetaan erilaisilla taulukoilla ja graafisilla esityksillä.

Luokiteltujen muuttujien välisten yhteyksien merkitsevyyden tutkimiseen käytettiin Khiin neliö -testiä. Intervallasteikolliset muuttujat testattiin Mann Whitney U - ja Kruskal-Wallis -testeillä. Tilastollisen merkitsevyyden rajana pidettiin p-arvoa .05. Merkitsevyydet on havainnollistettu taulukoissa ja graafisissa esityksissä tähdillä (**=p<.001, *=p<.01 ja *=p<.05).

Avoimet kysymykset analysoitiin sisällön erittelyllä. Tekstistä tai taulukoista käy myös ilmi, kuinka moni vastaaja on ottanut kyseessä olleen asian esille. Tekstissä vastaajien määrät on merkitty sulkuihin.

4 AINEISTO

Toimintamallin käyttöönoton arviointi:

Arvioinnin ensimmäisen osion aineiston muodosti 47 palautunutta kyselylomaketta eri sidosryhmistä (taulukko 1). Kyselyn osallistumisprosentti oli 60.

Taulukko 1. Toimintamallin käyttöönottoon liittyvään kyselyyn vastanneet

	Lähetetyt lomakkeet	Palautuneet lomakkeet	Vastausprosentti
Puolustusvoimien sosiaalipäälliköt	4	2	50
Puolustusvoimien aluetoimistojen edustajat	14	7	50
Puolustusvoimien sosiaalikuraattorit	13	11	85
Kuntien edustajat	44	25	57
Lapinjärven koulutuskeskuksen edustajat	3	2	67
YHTEENSÄ	78	47	60

Kyselyyn osallistui 22 puolustusvoimien ja siviilipalveluskeskuksen ja 25 kuntien edustajaa. Vastauksia saatiin kaikilta toimintaa jo jonkin aikaa toteuttaneilta alueilta. Alueittain aineisto jakautui seuraavasti (taulukko 2):

Taulukko 2. Toimintamallin käyttöönottoon liittyvään kyselyyn vastanneet alueittain

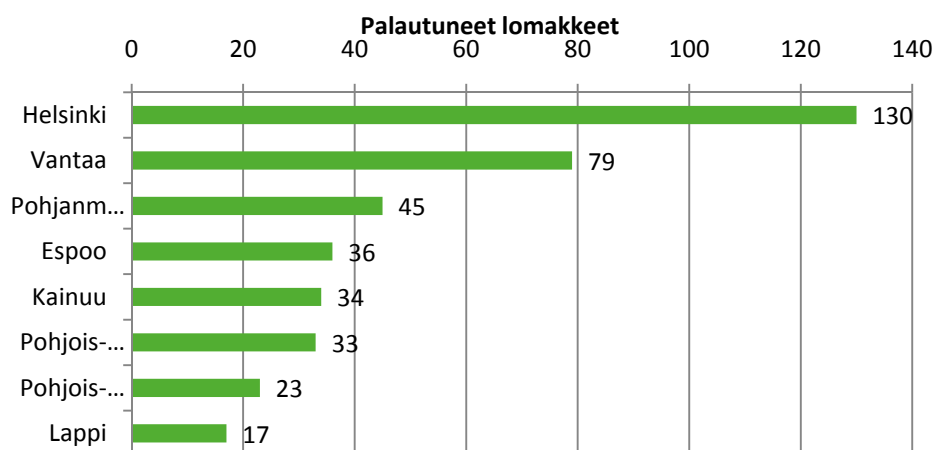
Alue	Palautuneet lomakkeet
Pohjois-Savo	9
Pohjois-Karjala	11
Pääkaupunkiseutu	9
Kainuu	4
Lappi	4
Pohjanmaa	6

Tukipalvelun toteuttamiseen liittyvä arviointi

Vuonna 2008 toteutetussa ensimmäisen vaiheen arvioinnissa aineisto muodostui yhteensä 397 Aikalisä-ohjaajalta palautuneesta lomakkeesta. Vastauksia saatiin 21 eri kunnasta.

Ohjaajilta palautuneet lomakkeet jakautuivat alueittain seuraavasti (kuviokuva 3):

Palautuneet lomakkeet I vaiheessa

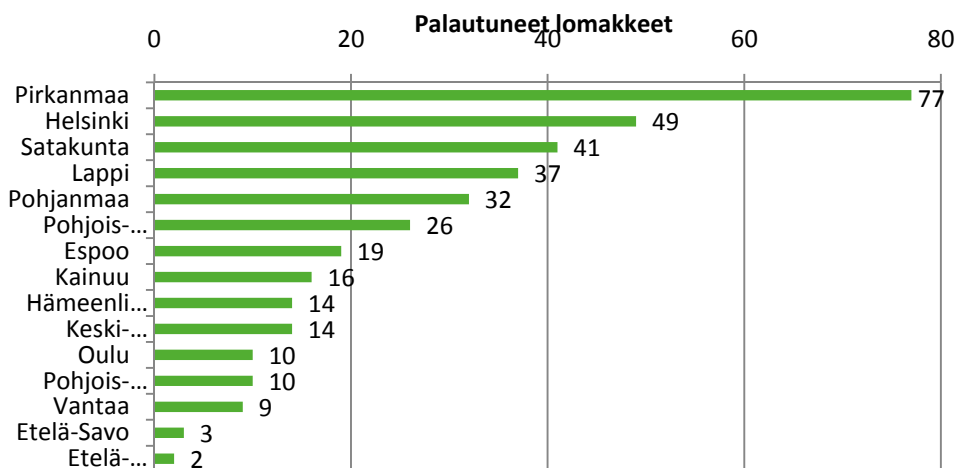

Kuvio 3. Palautuneet lomakkeet tukipalvelun toteuttamiseen liittyvässä ensimmäisen implementointivaiheen arvioinnissa

Vuonna 2010 toteutetun toisen vaiheen Webropol-kyselyssä palautui 325 lomaketta. Näistä 15 jouduttiin hylkäämään (lomakkeet parhaillaan käynnissä olevista tukisuhteista sekä puutteellisesti täytetyt lomakkeet). Helsingissä kerättyjä lomakkeita oli yhteensä 49. Aineisto muodostui siten 310 Webropol-kyselynä toteutetusta ja 49 Helsingissä kerätystä lomakkeesta eli yhteensä 359 lomakkeesta.

Alueittain aineisto jakautui seuraavasti (kuvio 4):

Palautuneet lomakkeet II vaiheessa

Kuvio 4. Palautuneet lomakkeet tukipalvelun toteuttamiseen liittyvässä toisen implementointivaiheen arvioinnissa

Ohjaajista suurin osa toimi sosiaali- tai terveysalalla (43 ja 42 %). Nuorisosalalla toimi 7 % ja työvoimahallinnossa / työvoiman palvelukeskuksessa 9 % ohjaajista.

Vuosina 2005–2006 toteutetun vaikuttavuustutkimuksen aineisto muodostui 182 interventioryhmään saattaneesta miehestä, joille tarjottiin Aikalisä-tukipalvelua.

5 TULOKSET

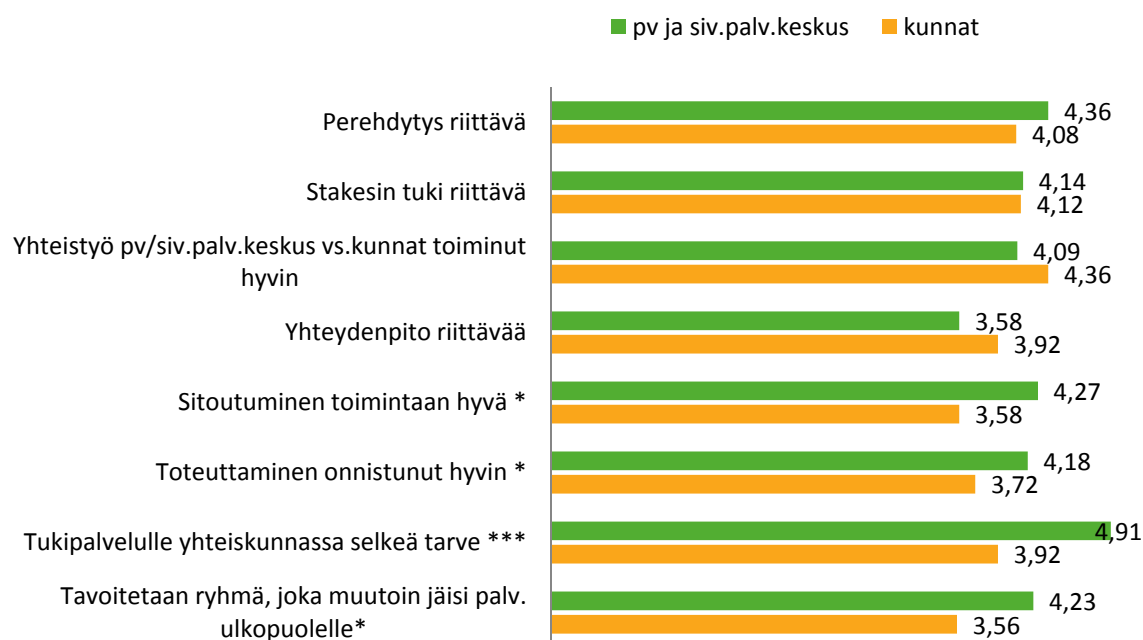
Osio I: Toimintamallin käyttöönoton arviointi

Kuinka toimintamallin käyttöönotto on onnistunut?

Puolustusvoimissa ja siviilipalveluskeskuksessa Aikalisä-toiminnan toteuttaminen ja toimijoiden sitoutuminen toimintaan on onnistunut paremmin kuin kunnissa.

Kyselyyn osallistuneet arvioivat yhteistyön toimineen hyvin puolustusvoimien ja siviilipalveluskeskuksen sekä kuntien välillä. Yhteydenpito olisi tosin saanut olla runsaampaa. Perehdytys toimintaan ja Stakesin tuki arvioitiin olleen riittävää (kuvio 5).

Arviot toimintamallin toteuttamisesta

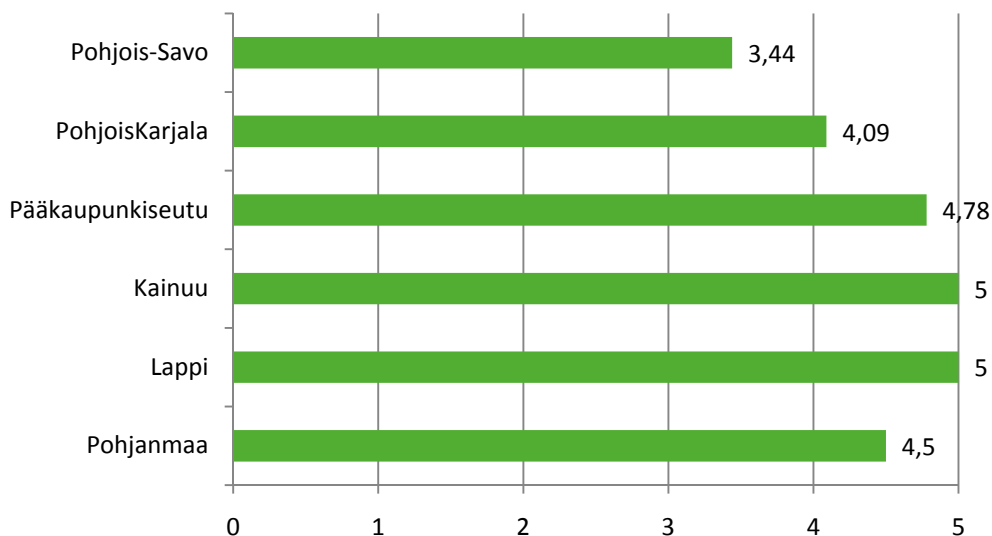

Kuvio 5. Kyselyyn osallistuneiden arviot toimintamallin toteuttamisesta. Arviot skaalalla 1=täysin eri mieltä – 5=täysin samaa mieltä

Puolustusvoimien ja siviilipalveluskeskuksen edustajien sitoutuminen toimintaan arvioitiin paremmaksi kuntiin verrattuna. Kuntien edustajat arvioivat kunnan terveydenhuollon ja sosiaalitoimen johdon sitoutumista keskiarvolla 3.16. Lähes kolmasosa (28 %) arvioi johdon sitoutumisen huonoksi. Vajaa puolet (44 %) arvioi sitoutumisen melko tai erittäin hyväksi. Myös toiminnan toteuttaminen arvioitiin onnistuneemmaksi puolustusvoimissa ja siviilipalveluskeskuksessa kuntiin verrattuna. Puolustusvoimien ja siviilipalveluskeskuksen edustajat pitivät toimintamallia tärkeämpänä kuntien edustajiin verrattuna. Neljäsosa (24 %) kuntien edustajista ei jakanut mielipidettä, jonka mukaan toiminnalla tavoitetaan kohderyhmä, joka muutoin jäisi sosiaali- ja terveystalouden ulkopuolelle.

Arvioissa ei juurikaan esiintynyt aluekohtaisia eroja. Pohjois-Savossa palvelun sosiaalinen tilaus nähtiin kuitenkin muita alueita vähäisempänä. Kainuussa ja Lapissa Aikalisällä nähtiin olevan todella selkeä sosiaalinen tilaus (kuvio 6).

Aikalisä -tukipalvelulle on yhteiskunnassamme selkeä sosiaalinen tilaus *

Kuvio 6. Kyselyyn osallistuneiden arviot lauseesta "Aikalisä tukipalvelulle on yhteiskunnassamme selkeä sosiaalinen tilaus". Arviot skaalalla 1=täysin eri mieltä – 5=täysin samaa mieltä

Toimintamallin käyttöönotto ei ole vaatinut muutoksia organisaatiossa tai työtavoissa kuntapuolella

Toimintamallin käyttöönotto ei ole yleensä vaatinut muutoksia kuntien organisaatioissa tai työtavoissa. Ohjaajat ovat toteuttaneet toimintaa oman työnsä ohella. Toiminta on kuitenkin vaatinut jatkuvaa tiedottamista ja toimintamallista muistuttamista.

”Toimintamallin käyttöönotossa olemme tiedottaneet runsaasti erityisesti päättäjiä ja esimiesasemassa olevia sitoutumisvelvoitteesta ja mahdollistamisesta toimintamallin käyttöönottoon perustyössä. Innostus ja asenne on ollut positiivinen, mutta vaatinut jatkuvaa tiedottamista ja sitoutumisen korostamista kunnalta, joka on toimintamallin ottanut käyttöönsä.” (Kunnan edustaja)

Myös kutsuntoihin osallistuminen on tuonut uuden lisätehtävän. Helsinki on ainoana kuntana palkannut uusia psykiatrisia sairaanhoitajia, joiden toimenkuvaan kuuluu aikalisäohjaus. Kahden kunnan edustajat olivat sitä mieltä, että Aikalisä-toiminta kunnassa on vaatinut työvähennyksiä muista tehtävistä.

Vain Helsingissä, Vantaalla ja Kainuussa oli perustettu ohjausryhmä toiminnan tueksi.

Toimiva yhteistyö eri tahojen kanssa sekä innostuneet ja sitoutuneet toimijat ovat edesauttaneet toimintamallin käyttöönottoa kunnissa

Motivoituneet ja sitoutuneet toimijat sekä toimiva yhteistyö nimettiin yleisimmin toimintamallin käyttöönottoa edesauttavaksi tekijäksi. Myös johdon tuella sekä ohjaaja- ja perehdyttäjäkoulutuksella nähtiin olevan suuri merkitys toimintamallin käyttöönotossa.

Seuraavaan taulukkoon on koottu kuntien edustajien nimeämiä toimintamallin käyttöönottoa edistäviä tekijöitä (taulukko 3).

Taulukko 3. Kyselyyn osallistuneiden arviot toimintamallin käyttöönottoa edistävästä tekijästä

Toimintamallin käyttöönottoa edistävä tekijä	Mainintoja
Innostuneet /sitoutuneet toimijat	10
Toimiva yhteistyö	7
Johdon tuki	5
Ohjaaja-/perehdyttäjäkoulutus	5
Stakesin / hankkeen tuki	5
Yleinen huoli nuorten hyvinvoinnista	2
Tutkittu tieto toimintamallista	1
Työtapa toimenkuvaan sopiva	1
Selkeä toimintaohje	1
Oma ammattitaito	1
Myönteinen asiakaspalaute	1
Oma avoin tiedottaminen ja info toiminnasta	1

Toimintamallin levittäminen uusiin kuntiin sekä yhteistyön ja tiedonkulun parantaminen ovat tärkeimmät kehittämisen kohteet puolustusvoimien ja siviilipalveluskeskuksen näkökulmasta

Puolustusvoimien sekä siviilipalveluskeskuksen edustajat näkivät ennen kaikkea toimintamallin levittämisen uusiin kuntiin sekä yhteistyön ja tiedonkulun parantamisen asioiksi, joissa toimintaa voitaisiin edelleen kehittää (taulukko 4).

Puolustusvoimien aluetoimistojen edustajat pitivät tärkeänä sitä, että nuori mies voi kutsunnoissa hakeutua Aikalisä-ohjaajan luokse ilman leimautumisen pelkoa. Kutsuntatilojen suunnittelu tulisi toteuttaa yhteistyössä puolustusvoimien ja kuntien Aikalisä-toimijoiden kanssa.

”Kutsuntatapahtumassa Aikalisä-toiminta joudutaan jokaisen kunnan osalta räätälöimään erikseen käytettävissä olevien tilojen mukaan. Toivottavaa olisi, että joka vuosi ko kunnasta olisi mukana enemmän kuin yksi henkilö siten, että osaaminen siirtyy tarvittaessa henkilöltä toiselle mukana olon myötä. Kutsuntatilojen käyttöä pitää yhteistoiminnassa kutsuntahenkilöstön ja Aikalisä-ohjaajien kanssa kunnittain kehittää, että yhä useampi asiakas saadaan ohjattua Aikalisä-ohjaajien kautta.” (Aluetoimiston edustaja)

Asiaa pitivät tärkeänä myös kunnan edustajat. Myös he esittivät toiveen päästä ajoissa mukaan tilojen suunnitteluun.

”Tilojen suhteen aina toivomisen varaa. Ohjautuminen keskusteluun hankalaa, jos ei voi tulla ”salaa” tai ohi kulkiessa. Tilat vaihtuvat usein ja suunnitteluun ei ole päästy tarttumaan ajoissa mukaan.” (Kunnan edustaja)

Kutsuntatiloja suunniteltaessa pienilläkin asioilla on merkitystä. Esimerkiksi Pohjanmaalla miesten tavoittamista ja info-pisteeseen tuloa on helpotettu siten, että kutsuntojen asiakaspalautekysely on sijoitettu info-pisteen viereen.

Sosiaalikirjaattorit puolestaan pohtivat sitä, kuinka voitaisiin kehittää yhteydenotto-, tapaamis- ja motiivintimalleja siten, että nuoret miehet hakeutuisivat ja sitoutuisivat palveluun. Myös he toivoivat tiiviimpää yhteistyötä kuntien Aikalisä-ohjaajien kanssa.

”Joukko-osastojen kuraattoreiden ja kunnassa olevien ohjaajien yhteistyötä pitäisi kehittää! Kun lähetän kuntaan keskeyttäneen tiedot jää itselleni aivan kysymysmerkiksi otetaanko poikaan yhteyttä, milloin yms.” (sosiaalikuraattori)

Taulukko 4. Puolustusvoimien ja siviilipalveluskeskuksen edustajien arviot Aikalisä-toiminnan kehittämisen kohteista

Toiminnan kehittämisen kohteet puolustusvoimien ja siviilipalveluskeskuksen edustajien arvioimana	Mainintoja
Toimintamallin levittäminen uusiin kuntiin	9
Yhteistyön ja tiedonkulun kehittäminen	7
Kutsuntatilojen käytön kehittäminen leimaamattomuuden takaamiseksi	4
Miesten tavoittamiseen ja sitouttamiseen lisää välineitä ja menetelmiä	3
Kohderyhmän laajentaminen (esim. koulupudokkaat)	3
Toiminnasta tiedottaminen	2
Palveluksen keskeyttäjiä tilanteen seuranta	1

Kuinka toiminnan jatkuvuus voidaan taata?

Henkilöstövaihdokset sekä henkilöstöresurssit ovat toiminnan suurimmat haasteet

Kyselyyn osallistuneet nimesivät henkilöstövaihdokset sekä -resurssit – niin ohjaajien kuin kuraattoreidenkin – suurimmiksi haasteiksi toiminnan jatkuvuuden kannalta. Myös kuntien sitoutumisen aste, miesten tavoittamisen vaikeus sekä toiminnan jatkuminen hankkeen päätyttyä mietitytti kaikkia tahoja.

Puolustusvoimien ja siviilipalveluskeskuksen arviot:

Aluetoimistojen näkökulmasta toiminnan haasteeksi koettiin ennen kaikkea kuntien toimijoiden ja ohjaajien sitoutuminen (3) sekä henkilöstöresurssien riittävyys (1) Aikalisä-toimintaan.

”Ohjaajien sitoutuminen toimintaan, muutamassa kunnassa ei ohjaaja ilmestynyt paikalle. Asiaa paikattiin pv:n sosiaalikuraattorin ja sotilaiden toimenpitein.” (Aluetoimiston edustaja)

Puolustusvoimien sosiaalipäälliköt näkivät toiminnan suurimpina uhkina henkilöstövaihdokset (1) sekä valtakunnallisen koordinoijan (1) puuttumisen hankevaiheen jälkeen.

”Aluetoimistojen ja kuntien Aikalisä-ohjaajien yhteistoiminnan varmistaminen henkilöiden vaihtuessa (henkilöitä tulee vaihtumaan ainakin aluetoimistojen puolella jatkuvasti). Kuituu-ko toimintamallin toteutus käytännössä, jos sitä ei valtakunnallisesti joku taho seuraa ja koordinoi.” (Puolustusvoimien sosiaalipäällikkö)

Joukko-osastojen sosiaalikuraattorit nimesivät omat työkiireensä (4) erityisesti heinäkuun ja tammikuun saapumiserien ensimmäisinä viikkoina suurimmaksi haasteeksi Aikalisä-toiminnassa. Kuraattorit olivat myös huolissaan kuntien ja ohjaajien resursseista (3). Esimerkiksi heinäkuussa, kun palveluksen keskeyttää osa varusmiespalveluksen aloittaneista, ovat kuntien Aikalisä-ohjaajat yleensä kesälomalla.

”Erityinen haaste ilmeni kesän 2008 saapumiserän kohdalla. Heinäkuu on valtaväestön lomakuukausi. Me PV:n kuraattorit olemme työssä luonnollisesti tuolloin. Itse oletin, että Aikalisä-ohjaukseen sitoutuneet ohjaajat varmistaisivat riittävän paikallaolon palvelukseen astumis-

kuukautena, mutta ainakin oman sotilasläänin osalta tilanne oli varsin heikko. Jos tiedotus on luokkaa ”otamme mahdollisimman pian yhteyttä” ei riitä, että ohjaaja ottaa yhteyttä palattuun lomalta elokuun puolivälissä – uskottavuus kärsii.” (sosiaalikuraattori)

Sosiaalikuraattorit nimesivät myös kuntien henkilöstövaihdokset (2) yhdeksi toiminnan uhkaksi. Kuntien työntekijöiden sitoutumisestakin oltiin huolestuneita (1). Resurssien riittävyys nähtiin haasteeksi myös kutsunnoissa toimiessa (2). Kutsunnoissa mukana olemisen velvoite nähtiin haasteeksi erityisesti alueilla, joissa välimatkat ovat pitkiä. Sosiaalikuraattorit nimesivät haasteiksi myös miesten tavoittamisen (1) sekä joukko-osastojen perusyksiköiden sitoutumisen (1). Huolestuneita oltiin myös tilanteesta, kun Stakesin tuki jää hankkeen päättyessä pois (1).

Lapinjärven koulutuskeskuksen edustajat näkivät toiminnan suurimmaksi haasteeksi uusien kuntien mukaan tulemisen Aikalisä-toimintaan (2). Myös tukea tarvitsevien miesten tavoittaminen nähtiin haasteena (1).

”Emme saa kaikkia toivomiamme siviilipalvelusmiehiä mukaan toimintaan. Tai sitten juuri kaivatulta paikkakunnalta Aikalisä puuttuu.” (Lapinjärven koulutuskeskuksen edustaja)

Kuntien edustajien arviot:

Kuntien toimijoiden kannalta suurimman uhan Aikalisä-toiminnalle muodostaa henkilöstövaihdokset (8). Myös miesten tavoittamisen ja toimintaan sitoutumisen (6) haasteet on huomattu. Haasteiksi nimettiin myös ohjaajien resurssit (3) ja sitoutumisen aste (3), tulevat kuntaliitokset (3) sekä johdon tuen puute (2).

”Aikalisä-ohjaajien sitoutuminen palveluun, taustatuki ja esimiesten tuki puuttuu. Kunnassa pitäisi olla nimetty ohjaaja, joka vastaa toiminnan koordinoinnista. Mm. kutsuntojen lähestyessä ottaa yhteyttä esikuntaan ja vastaa palvelun esittäytymisestä kutsunnoissa. Tällä hetkellä se on kaatunut parin ohjaajan vastuulle, moni muu on katsonut muut työtehtävänsä tärkeämmiksi ja haluaisi sanoutua irti tästä toiminnasta kokonaan. Tilanne on omiaan luomaan konfliktitilanteita.” (kunnan edustaja)

”Saada toiminnan piiriin juuri ne, jotka sitä todella kipeimmin tarvitsisivat. Resurssien puute, oma työ jo sinällään vie aikaa ja joskus tuntuu, että kerkeekö siihen enää ottaa muita...Nyt ko. ohjelma ei tosin ole hirveästi vienyt aikaa, mutta kuitenkin! (kunnan edustaja)

Kuntien Aikalisä-toiminnasta vastaavien yksittäisiä huolenaiheita olivat tämän lisäksi mielenterveys- ja päihdepalvelujen saatavuus kunnassa (1), Stakesin tuen jääminen pois hankkeen päättyttyä (1), sekä tiedonkulku aluetoimistojen ja ohjaajien välillä (1). Pienissä kunnissa toiminnan haasteena saattaa olla se, että koulutetulle ohjaajalle ei tule asiakkaita (1).

Uusien ohjaajien kouluttamisella ja perehdyttämisellä sekä toiminnasta tiedottamisella taataan toiminnan jatkuvuus

Kyselyyn vastanneet arvioivat uusien ohjaajien kouluttamisen ja perehdyttämisen sekä toiminnasta tiedottamisen olevan parhaita keinoja taata toiminnan jatkuvuus. Myös erilaiset yhteiset tapaamiset sekä yhteistyön kehittäminen entisestään arvioitiin tahosta riippumatta tukevan toiminnan jatkuvuutta.

Puolustusvoimien ja siviilipalveluskeskuksen arviot:

Aluetoimistojen edustajien mielestä toiminnan jatkuvuuden takaamiseksi tarvitaan ennen kaikkea toiminnasta tiedottamista (2), ammattitaitoisia Aikalisä-ohjaajia (2) sekä riittävää yhteistyötä ja yhteydenpitoa aluetoimistojen ja ohjaajien välillä (2). Myös miesten tavoittamiseen (1) ja leimaamattomuuden takaamiseen (1) tulee kiinnittää entistä suurempaa huomiota. Kunnille tulee tämän lisäksi taata riittävät henkilöstöresurssit toiminnan toteuttamiseksi (1).

Puolustusvoimien sosiaalipäälliköt näkivät säännöllisesti järjestettävät koulutukset, seminaarit ja muut toimintaan liittyvät tilaisuudet (1) tärkeinä toiminnan jatkuvuuden kannalta. Aluetoimistojen osalta jatkuvuutta tulisi myös käsitellä vuosittain asevelvollisuusalan neuvottelupäivillä ja sosiaalikuraattorien osalta vuosittain puolustusshaarojen omissa suunnittelukokouksissa tai puolustusvoimien sosiaalialan neuvottelupäivillä (1). Tämän lisäksi tulisi varmistaa aluetoimistojen ja kuntien Aikalisä-ohjaajien yhteistoiminta henkilöiden vaihtuessa (1).

Sosiaalikuraattorit nimesivät toimintamallista muistuttamisen ja tiedottamisen (5) sekä perehdyttämisen henkilöstön vaihtuessa (5) tärkeimmiksi toimenpiteiksi toiminnan jatkuvuuden suhteen.

”Vaihtuvan henkilöstön koulutuksen varmistamisella eli formaatti osaksi normaalia tehtävään perehdyttämistä. Tehostamalla tiedotusta murrosvaiheissa ja varmistamalla asian aktiivinen esillä pysyminen. (sosiaalikuraattori)

Sosiaalikuraattorit arvioivat myös hyvän yhteistyön varusmiehiä kouluttavien perusyksiköiden ja terveysaseman kanssa (2) sekä sijaisuusjärjestelyiden (2) edesauttavan toiminnan jatkumista. Toimintaan toivottiin mukaan lisää kuntia (2). Toiminnan jatkuvuuden takaajiksi sosiaalikuraattorit nimesivät tämän lisäksi yhteiset tapaamiset (1), uusien ohjaajien kouluttamisen (1), matalakynnyksisyyden takaamisen (1), selkeän toimintaohjeen (1) sekä tutkimus- ja arviointitiedon (1).

”Yhteistoiminnasta perusyksiköiden ja terveysaseman kanssa on huolehdittava, henkilöstövaihdoksien yhteydessä perehdyttäminen hoidettava myös aikalisän osalta. Palaute aikalisätoiminnasta (esim. tutkimusraportit, palaute kuntien aikalisäohjaajilta turvaa jatkuvuutta.” (sosiaalikuraattori)

”Yksi jatkuvuuden takaamiskeino on hyvän toimintaohjeen laatiminen. Selkeä toimintaohje, johon kaikki joukko-osaston toimijat (kuraattori, terveysasema, perusyksiköt) sitoutuvat... Organisaatiomme toimintakulttuurin vahvuus on siinä, että käsketyt asiat hoidetaan” (sosiaalikuraattori)

Lapinjärven koulutuskeskuksen edustajat toivoivat ennen kaikkea uusien kuntien mukaantuloa toimintaan (2) sekä säännöllistä koulutusta (1). Tämän lisäksi toivottiin Aikalisä-ohjaajien yhteystietojen lähettämistä ja päivittämistä.

”Koulutus kerran vuodessa ja uusien yhteystietojen lähettäminen. Paikkakunnat Suomen kattaviksi.” (Lapinjärven koulutuskeskuksen edustaja)

Kuntien edustajien arviot:

Aikalisä-toimintaa kunnissa toteuttavat näkivät ohjaajien kouluttamisen (ohjaaja-, perehdyttäjä-, kouluttajakoulutus) kaikkein tärkeimmäksi tekijäksi toiminnan jatkuvuuden takaamisen kannalta (11).

”Aikalisäohjaajia tulee kouluttaa lisää, jos muuton tai muun syyn takia aikalisäohjaaja lopettaa ohjaajana.” (kunnan edustaja)

”Opastamalla esim. varahenkilöitä aikalisä-toimintaan, jotta tieto/taito ei ole ainoastaan yhdellä henkilöllä.” (kunnan edustaja)

Jatkuvuuden takaamiseksi kuntien edustajat arvioivat tarvittavan myös yhteyttä muihin Aikalisä-ohjaajiin (5), johdon tukea (5), toiminnasta tiedottamista (4) sekä toiminnan arviointia ja tutkimusta sekä niistä tiedottamista (3).

”Tiedottamalla asiasta ja toiminnan tuloksista ja myöskin ongelmien vakavuudesta ja syvyydestä suurelle yleisölle, poliittisille päättäjille jne. jotta asiasta alettaisiin keskustella.” (kunnan edustaja)

Toiminnan tueksi kaivattiin valtakunnallista ohjausryhmää (3) sekä alueellista tai paikallista koordinaattoria (2). Myös toiminnan laajentamisen koulumaailmaan (1), ohjaajien motivoimisen (1) sekä innokkaiden toimijoiden rekrytoimisen (1) arveltiin edesauttavan toiminnan jatkuvuutta.

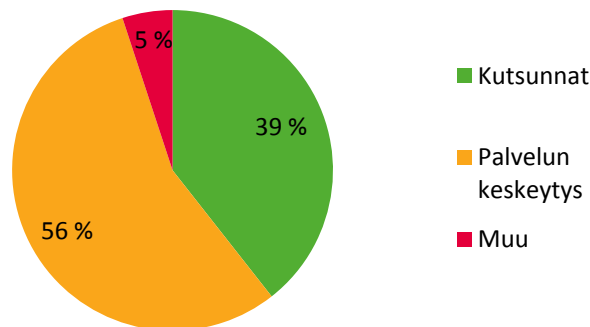
Osio II: Tukipalvelu

Miten miehet ohjautuivat tukipalveluun?

Aikalisään ohjautuneet miehet olivat keskimäärin noin 20-vuotiaita (ka 19.9 vuotta). Nuorin asiakas oli 16- ja vanhin 30-vuotias.

Yli puolet asiakkaista oli ohjautunut Aikalisä-tukipalveluun varusmies- tai siviilipalveluksen keskeytyessä. Kolmannes asiakkaista oli ohjautunut tukipalveluun kutsunnoissa ja 5 % muuta kautta. Muina kanavina mainittiin oppilaitos, puolustusvoimien ennakkoterveystarkastus tai jälkitarkastus, liikuntatoimen liikuntaneuvonta, työvoimapalvelut tai asiakas oli omatoimisesti hakeutunut palveluun (kuvio 7).

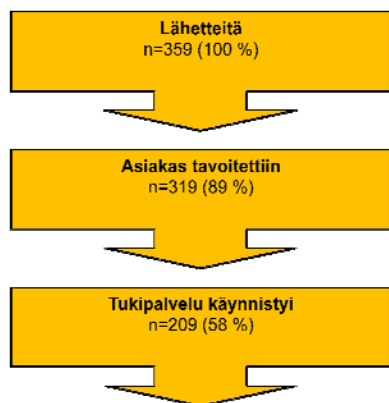
Aikalisä-tukipalveluun ohjautuminen

Kuvio 7. Aikalisä-tukipalveluun ohjautuminen

Kuinka tukipalvelun käynnistäminen onnistui?

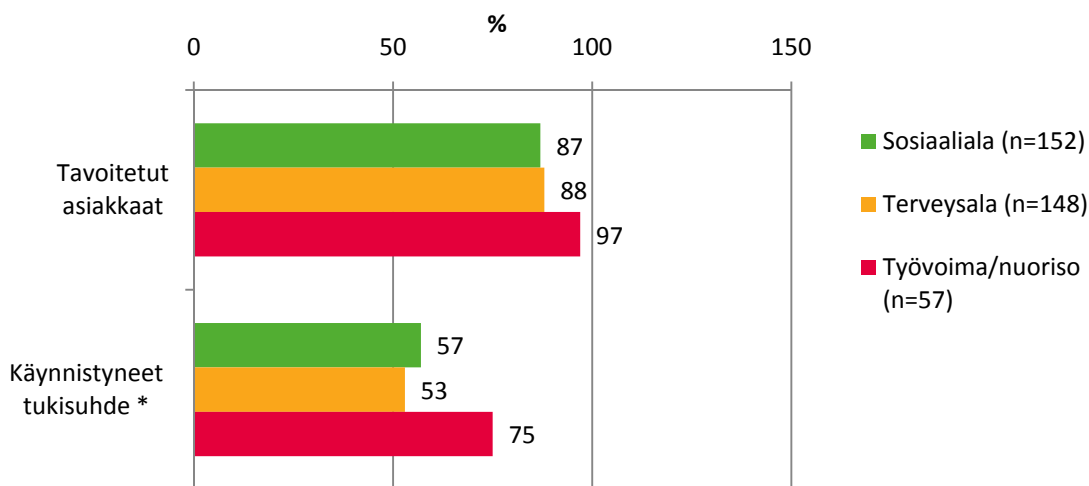
Tukisuhde käynnistyi yli puolella (58 %) palveluun ohjatuista miehistä (kuvio 8). Joka kymmenettä miestä (11 %) ohjaajat eivät onnistuneet tavoittamaan. Lähes yhtä moni tavoitettiin, mutta ohjaaja ei sen jälkeen enää saanut yhteyttä mieheen (9 %). Joka viidennessä tapauksessa (22 %) asiakas tavoitettiin, mutta hän kieltäytyi tukipalvelusta tai tuen tarvetta ei enää ollut.

Kuvio 8. Lukumäärät läheteistä, tavoitetuista asiakkaista sekä käynnistetyistä tukisuhteista

Tukisuhteen käynnistymisessä oli toimialakohtaisia eroja ($p=.012$). Tukisuhde käynnistyi yleisemmin työvoimahallinnossa ja nuorisotoimessa työskentelevillä ohjaajilla (75 %) verrattuna sosiaali- (57 %) ja terveysalalla (53 %) työskenteleviin ohjaajiin. Asiakkaiden tavoittamisessa toimialat eivät eronneet toisistaan (kuvio 9).

Asiakkaiden tavoittaminen ja käynnistyneet tukisuhteet toimialoittain

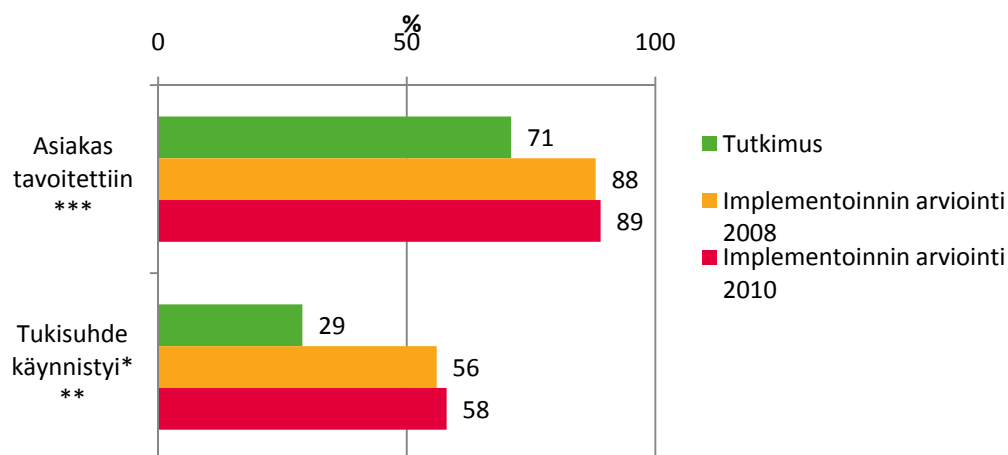

Kuvio 9. Asiakkaiden tavoittaminen ja käynnistyneet tukisuhteet toimialoittain

Tavoittamisprosentti oli matalampi suuremmissa kaupungeissa (Helsinki, Vantaa, Espoo ja Oulu) pienempiin kuntiin verrattuna (82 % vs. 91 %, $p=.018$).

Tukisuhteen käynnistymisessä ei ole tapahtunut muutosta toimintamallin implementoinnin aikana. Näyttää kuitenkin siltä, että toimintamallin tutkimusvaiheeseen verrattuna asiakkaita tavoitettiin ja tukisuhteita käynnistettiin suhteellisesti enemmän ($p<.001$, kuvio 10).

Tukisuhteen käynnistyminen tutkimus- sekä implementointivaiheessa

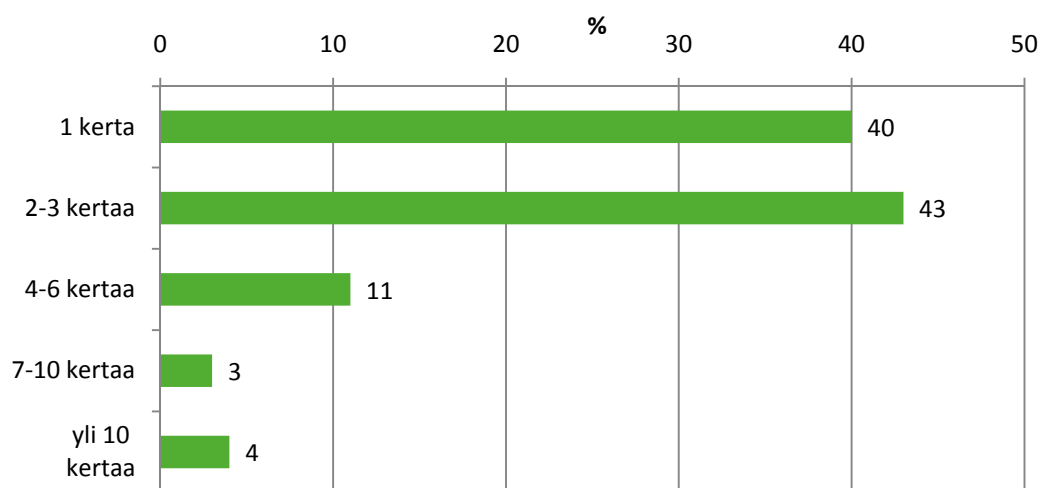

Kuvio 10. Tukisuhteen käynnistyminen tutkimus- sekä implementointivaiheissa

Kuinka pitkiä tukisuhhteita olivat?

Suurimmassa osassa tukisuhhteista (83 %) ohjaaja tapasi asiakkaan korkeintaan 3 kertaa, 40 % tukisuhhteista sisälsi vain yhden tapaamiskerran (kuvio 11).

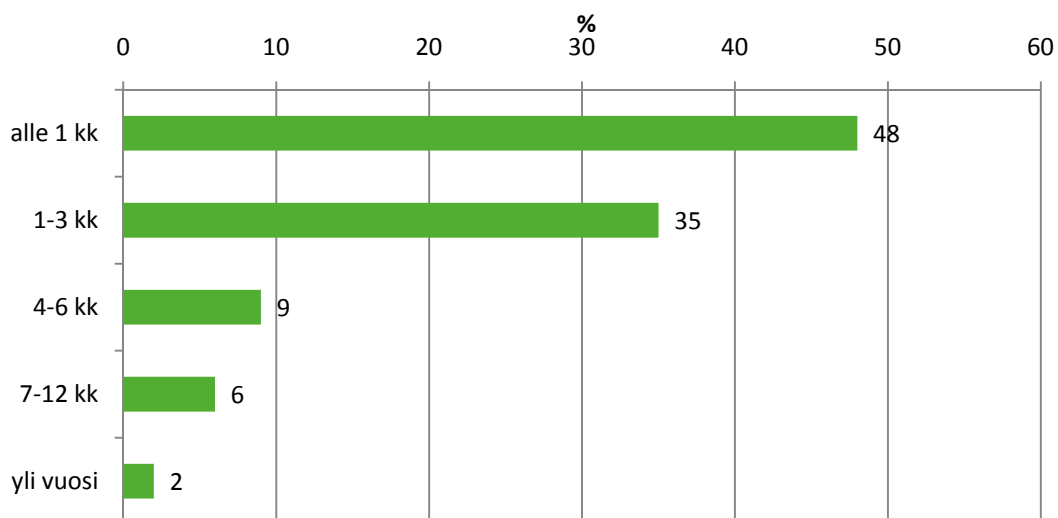
Tapaamisten lukumäärä

Kuvio 11. Tapaamisten lukumäärä

Lähes puolet (48 %) tukisuhhteista oli alle kuukauden mittaisia. Valtaosa tukisuhhteista (83 %) kesti alle kolme kuukautta (kuvio 12).

Tukisuhteen kesto

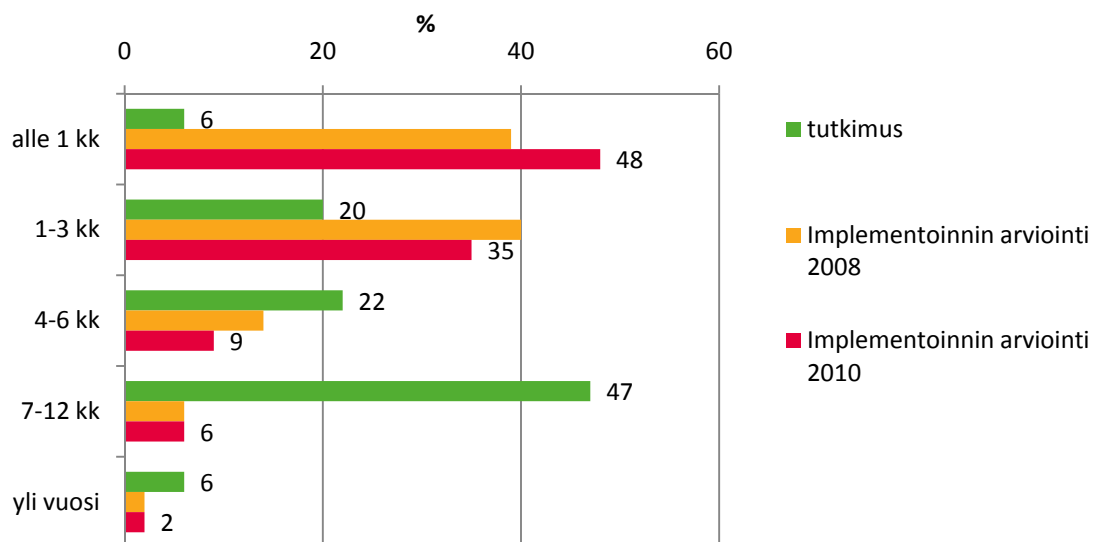

Kuvio 12. Tukisuhteen kesto

Tukisuhteen pituudessa tai tapaamisten lukumäärässä ei ollut toimialakohtaisia eikä paikkakuntien suuruuteen liittyviä eroja.

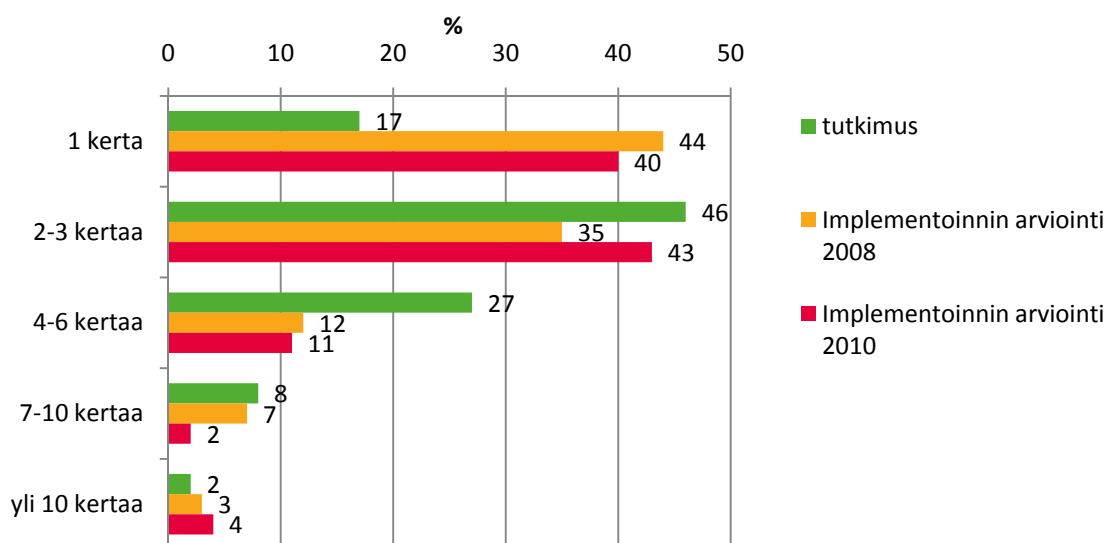
Toimintamallin kehittämis- ja tutkimusvaiheeseen verrattuna tukisuhteet ovat lyhentyneet ja tapaamisten lukumäärät vähentyneet (kuviot 13 ja 14).

Tukisuhteen kesto tutkimus - ja implementointivaiheissa

Kuvio 13. Tukisuhteen kesto tutkimus- ja implementointivaiheissa

Tapaamisten lukumäärä

Kuvio 14. Tapaamisten lukumäärä tutkimus- ja implementointivaiheissa

Millaisiin asioihin asiakas sai tukea?

Nuorten miesten tuen tarve on pysynyt suhteellisen muuttumattomana tutkimusvaiheeseen ja ensimmäiseen implementointivaiheeseen verrattuna. Asiakkaat saivat tukea yleisimmin opiskeluun, työhän ja toimeentuloon liittyvissä asioissa (kuviot 15). Nuoria tuettiin ammatinvalinnassa, opintojen jatkamisessa, työ- tai harjoittelupaikan löytämisessä sekä toimeentulon turvaamisessa.

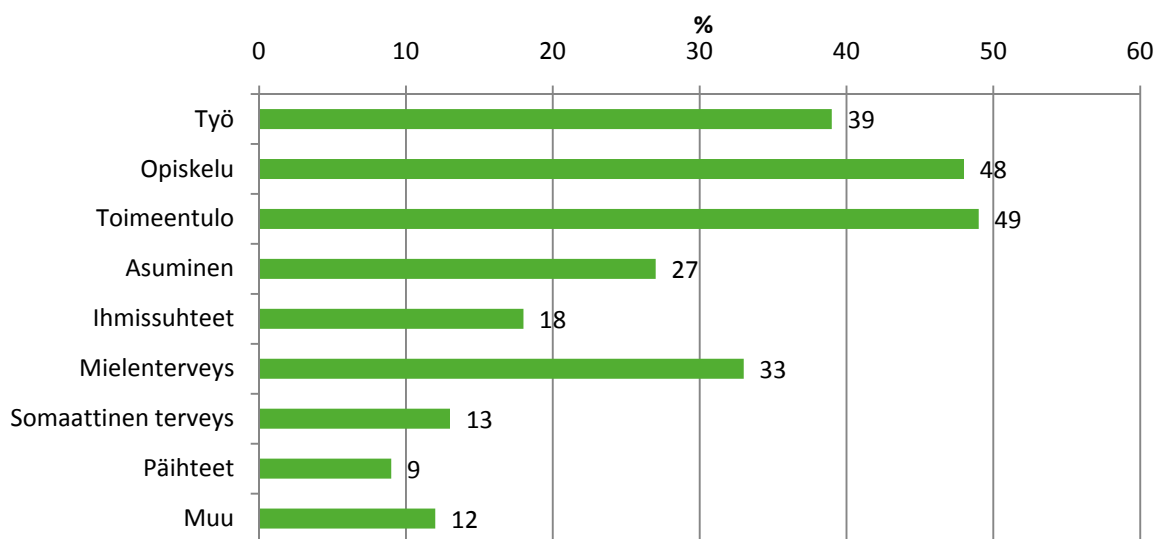
”Asiakkaalla oli keskeytynyt opinnot. Lisäksi etuusasioissa epäselvyyttä. Tehty yhdessä kelan ja sosiaalitoimen hakemuksia.”

”Nuori ohjattiin nuorten työpajalle, jossa tavoitteena säännöllisen päivärytmin saaminen, toimeentulon vakiintuminen, ammatinvalinnan selkiytyminen ja opintopolun löytäminen.”

Joka kolmatta asiakasta tuettiin mielenterveysasioissa. Ihmissuhdeongelmat, itsenäistyminen ja huoli toimeentulosta aiheuttivat monelle murheita.

”Univaikeudet ja ahdistuneisuus. Lapsuudenkodin ihmissuhteiden tukeminen. Poismuutto lapsuudenkodista ja siihen liittyvät järjestelyt toimeentulohuolineen.”

Asiat, joihin asiakas sai tukea

Kuvio 15. Asiat, joihin asiakas sai tukea

Suurimmalla osalla (88 %) ajankohtaisia ongelmia oli useampi kuin yksi (kuvio 16).

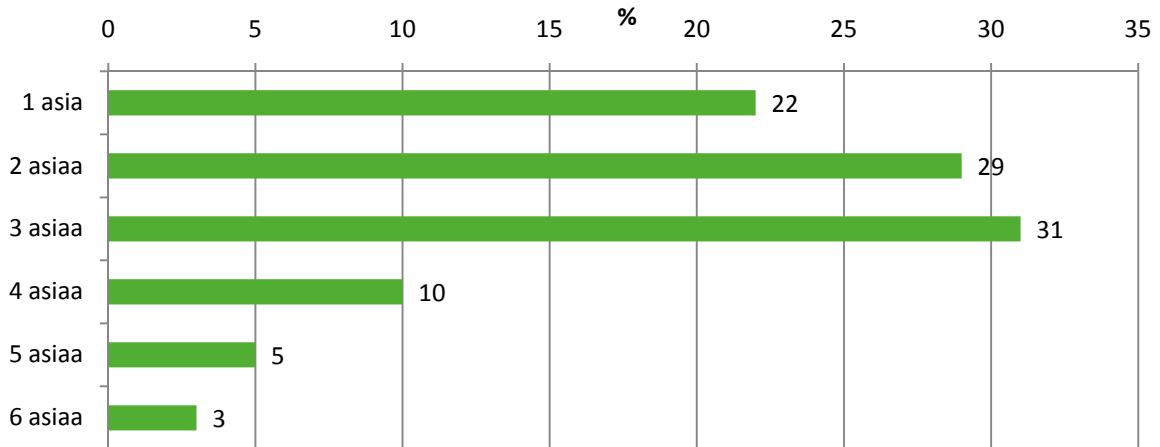
”Opiskelu takkuili eikä viihtynyt ammattiopistolla ja oli jättäytymässä pois, ei luotettavia kavereita, taloudellinen tilanne huono – ei halunnut esim. opintolainaa ottaa taakakseen ja asui äidin luona. Kutsuntoja edeltävänä päivänä seurustelusuhde päättynyt.”

”Oli jo hoidossa mielenterveyden vuoksi, tuettu tässä, opiskelut jääneet kesken, oma yritys perusteella, oman asunnon hankinta ajankohtaista. Kaikkia näitä asioita. Muuttamassa naapurikuntaan.”

”Elämänhallintaan liittyvät asiat, päihteidenkäytön vähentäminen, yhteistyö oppilaitoksen kanssa opiskelun mahdollistumiseksi runsaiden poissaolojen vuoksi.”

”Työnhakuun liittyvät asiat, asiointi työvoimatoimistossa, työharjoittelupaikan löytäminen. Asumiseen liittyvät suunnitelmat, oman asunnon hankkiminen. Seurustelusuhteen päättymiseen liittyvä keskustelu. Mielenterveystoimiston asiakkuuden jatkaminen, ei toteutunut vielä. Päihteidenkäyttöön liittyvä keskustelu.”

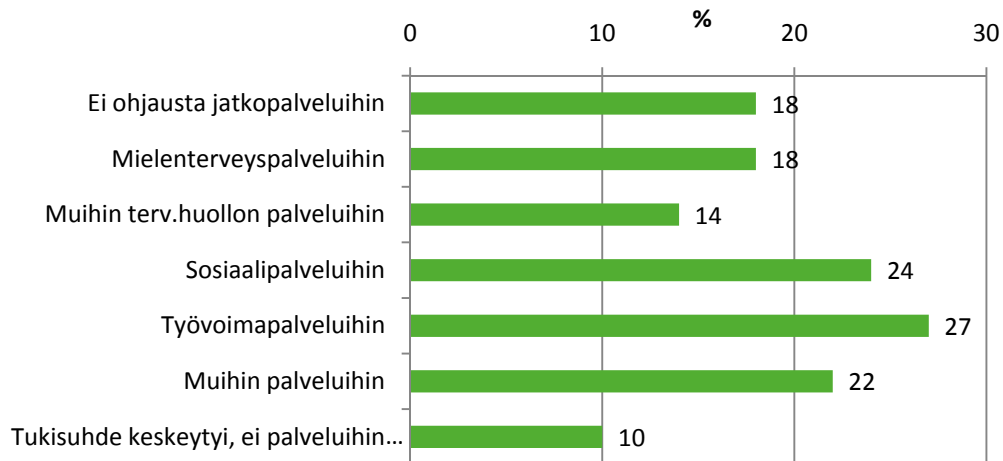
Kuinka moneen asiaan asiakas sai tukea?

Kuvio 16. Lukumäärät asioista, joihin asiakas sai tukea

Asiakas ohjattiin kaikista yleisimmin työvoimapalveluihin (27 %). Noin neljäsosa tukisuhteasiakkaista ohjattiin sosiaali- ja/tai muihin palveluihin. Muita käytettyjä palveluja olivat esim. liikunta-, ravitsemus- ja velkaneuvoja, oppilaitosten kuraattorit ja sosiaalineuvojat sekä kriisikeskus. Mielenterveyspalveluihin ohjattiin 18 % asiakkaista. Noin joka viidettä asiakasta ei ohjattu jatkopalveluihin (kuvio 17).

Mihin asiakas ohjattiin tukipalvelusta?

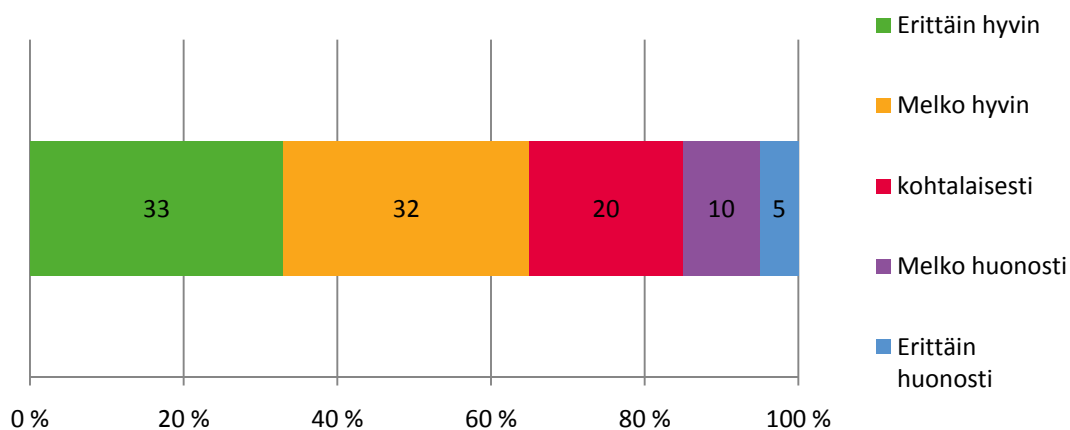

Kuvio 17. Asiakkaan ohjaaminen tukipalvelusta

Oliko tukipalvelusta hyötyä?

Useimmiten (74 % tukisuhteista) tukisuhteelle asetettiin tavoitteet ja suurimmassa osassa (85 %) tukisuhteista tavoitteet toteutuivat vähintäänkin kohtalaisesti (kuvio 18).

Missä määrin tavoitteet toteutuivat?

Kuvio 18. Tavoitteiden toteutuminen ohjaajan arvioimana

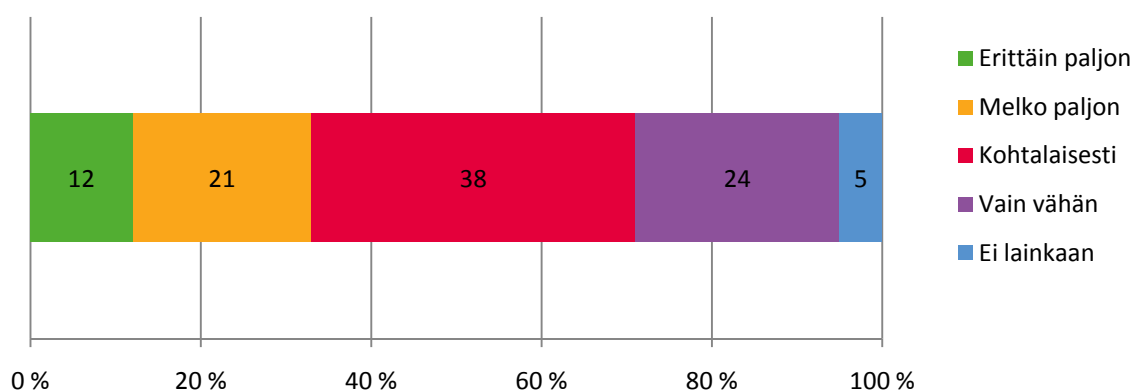
Tavoitteiden toteutuminen oli erityisen hankalaa asiakasta, jotka tarvitsivat tukea päihteiden käytössä (p=.012).

Terveysalalla työskentelevät ohjaajat arvioivat tavoitteiden toteutuneen huonosti sosiaali- ja muilla aloilla työskenteleviä ohjaajia yleisemmin (p=.021). Terveysalalla työskentelevien ohjaajien ohjaussuhteista 30 % arvioitiin melko tai erittäin huonosti toteutuneeksi. Vastaava luku oli sosiaalialalla työskentelevien ohjaajien ohjaussuhteissa 11 % ja muilla aloilla työskentelevien ohjaajien ohjaussuhteista 5 %.

Tapaamisten lukumäärää tai tukisuhteen kesto ei ollut yhteydessä arvioon tavoitteiden toteutumisesta. Tavoitteiden toteutumisessa ei ollut myöskään maantieteellisiä eroja.

Ohjaajien arvioiden mukaan valtaosa (71 %) tukisuhteista sai aikaan todellisia vaikutuksia asiakkaan elämässä vähintään kohtalaisessa määrässä. Vain 5 prosentissa tukisuhteista ohjaajat eivät nähneet tukipalvelulla olleen mitään vaikutusta asiakkaan elämään (kuvio 19).

Saiko tukipalvelu aikaan todellisia vaikutuksia asiakkaan elämässä?

Kuvio 19. Tukipalvelun vaikutukset ohjaajan arvioimana

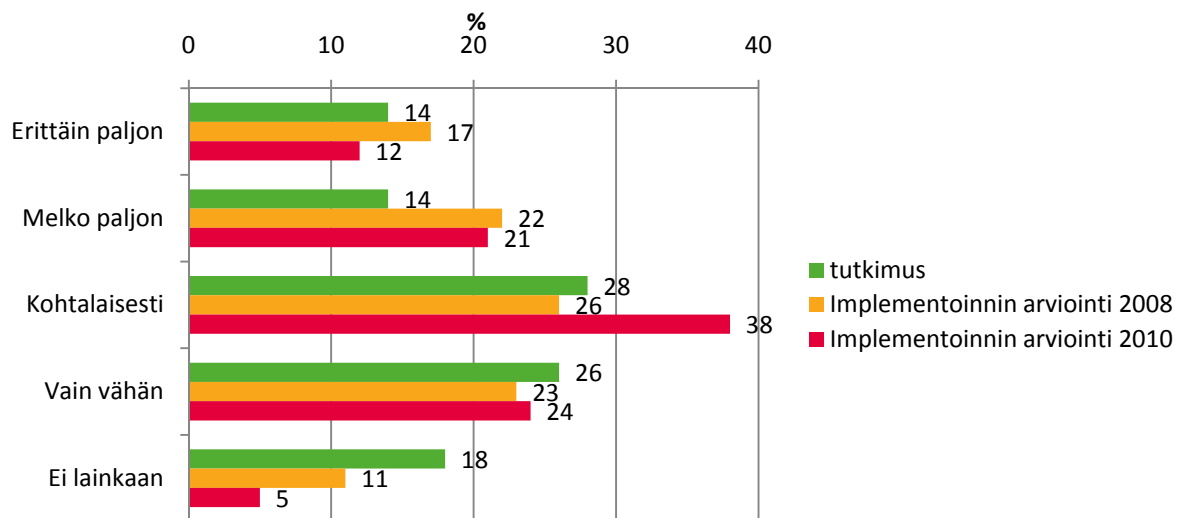
Tapaamisten lukumäärä oli yhteydessä arvioon tukisuhteen vaikutuksista. Tukisuhteissa, joissa asiakasta tavattiin useammin kuin kerran hyödyn arvioitiin olleen vähintään kohtalaista useammin kuin tukisuhteissa, joissa asiakas tavattiin vain kerran (78 % vs. 60 %, p=.026).

Vaikutukset arvioitiin todellisiksi ennen kaikkea tukisuhteissa, joissa asiakasta tuettiin opiskeluun liittyvissä asioissa (58 % vs. 42 %, $p=0.026$)

Arviot hyödystä eivät olleet yhteydessä tukisuhteen keston, ohjaajan toimialaan eivätkä paikkakunnan suuruuteen.

Toimintamallin kehittämisen ja implementoinnin eri vaiheissa arviot tukipalvelun positiivisesta vaikutuksesta ovat ajan kuluessa vahvistuneet. Toimintamallin kehittämis- ja tutkimusvaiheessa 56 % tukisuhteista arvioitiin saaneen vähintään kohtalaisia vaikutuksia aikaan asiakkaan elämässä. Toimintamallin ensimmäisessä implementointivaiheessa tukisuhteista 65 % ja toisessa implementointivaiheessa 71 % tukisuhteista arvioitiin onnistuneen yhtä hyvin (kuvio 20).

Ohjaajan arviot tukipalvelun todellisista vaikutuksista

Kuvio 20. Tukipalvelun vaikutukset ohjaajan arvioimana tutkimus- ja implementointivaiheissa

6 YHTEENVETOA JA POHDINTAA

Toimintamallin käyttöönotto

Kyselyyn vastanneet puolustusvoimien, siviilipalveluskeskuksen ja kuntien Aikalisä-toiminnasta vastaavat arvioivat Time out! Aikalisä! Elämä raiteilleen! toimintamallin ja tukipalvelun käyttöönoton onnistuneen pääsääntöisesti hyvin. Arvioissa oli kuitenkin eroja puolustusvoimien ja siviilipalveluskeskuksen sekä kuntien edustajien välillä. Puolustusvoimissa ja siviilipalveluskeskuksessa toimintaan sitoutuminen kuin myös toiminnan toteuttaminen arvioitiin onnistuneemmaksi kuin kunnissa. Myös tukipalvelun tärkeys ja yhteiskunnallinen merkityksellisyys arvioitiin suuremmaksi. Vain vajaa puolet kuntien edustajista arvioi johdon sitoutumisen hyväksi. Neljäsosa kuntien edustajista ei jakanut mielipidettä, jonka mukaan toiminnalla tavoitetaan kohderyhmä, joka muutoin jäisi sosiaali- ja terveyspalvelujen ulkopuolelle.

Toimintamallin käyttöönotto ei ole vaatinut muutoksia organisaatiossa tai työtavoissa kuntapuolella. Kutsuntoihin osallistuminen on tosin lisännyt ohjaajina toimivien työtehtäviä. Näyttää siltä, että joissakin kunnissa Aikalisä-toimintaa ei olla huomioitu perustyössä ollenkaan, jolloin se on jäänyt ns. lisäkuormitukseksi muutenkin hektisessä arkityössä. Toimintamallin käyttöönottoon tarvitaan johdon vahvaa tukea. Myös toimiva yhteistyö eri tahojen kanssa sekä innostuneet ja sitoutuneet toimijat edesauttavat toimintamallin käyttöönottoa kunnissa.

Puolustusvoimien ja Lapinjärven koulutuskeskuksen edustajien näkökulmasta toimintaa voitaisiin kehittää ennen kaikkea siten, että toimintamallia levitetään uusiin kuntiin sekä parannetaan yhteistyötä ja tiedonkulkua eri tahojen välillä. Esimerkiksi kutsuntoja valmisteltaessa yhteistyö Aikalisä-ohjaajien kanssa voisi olla aktiivisempaa. Myös sosiaalikuraattoreiden ja ohjaajien välistä yhteydenpitoa tulisi edistää.

Henkilöstövaihdokset sekä -resurssit – niin ohjaajien kuin kuraattoreidenkin – nähtiin suurimmiksi haasteiksi toiminnan jatkuvuuden kannalta. Myös kuntien toimijoiden sitoutumisen aste, miesten tavoittamisen vaikeus sekä toiminnan jatkuminen Stakesin tuen päätyttyä mietitytti kaikkia tahoja. Eri tahojen arviot jakautuivat siten, että puolustusvoimien edustajat olivat eniten huolestuneita kuntien toimijoiden sitoutumisesta ja resursseista, sosiaalikuraattorit myös omista resursseistaan, erityisesti palvelukseen astumisajankohtina tammikuussa ja heinäkuussa. Kuntien edustajat puolestaan näkivät suurimmat haasteet henkilöstövaihdoksissa.

Kyselyyn vastanneet arvioivat uusien ohjaajien kouluttamisen ja perehdyttämisen sekä toiminnasta tiedottamisen olevan parhaita keinoja taata toiminnan jatkuvuus. Myös erilaiset yhteiset tapaamiset sekä yhteistyön kehittäminen entisestään arvioitiin tukevan toiminnan jatkuvuutta tahosta riippumatta. Puolustusvoimien edustajat painottivat ennen kaikkea tiedottamista ja toimintamallin esillä pitämistä. Kunnissa puolestaan nähtiin suurena tarve kouluttaa ja perehdyttää uusia ohjaajia.

Tukipalvelun toteuttaminen

Aikalisä-ohjaajat onnistuivat tavoittamaan 89 % tukipalveluun ohjatuista miehistä. Tavoittamisprosenttiluku on kasvanut aikaisempiin tuloksiin verrattuna. Kaikkia miehiä ei kuitenkaan onnistuttu tavoittamaan. Ilmiö on varsin tuttu nuoriin miehiin kohdistuvissa interventioissa. Aikaisemmat tutkimukset ovat osoittaneet, että nuorten miesten kohdalla palvelujen tarjoajien kannattaa olla tavanomaista sinnikkäämpiä ja aktiivisempia (Biddle ym. 2004, Ciarrochi ym. 2002). Aikalisään ohjautuneista asiakkaista tiedetään, että kaikkein eniten tukea tarvitsevat juuri ne miehet, joita ohjaajat eivät ole onnistuneet tavoittamaan (Appelqvist-Schmidlechner ym. 2011)

Miesten tavoittamisprosentti oli matalampi suuremmissa kaupungeissa (Helsinki, Vantaa, Espoo ja Oulu) pienempiin kuntiin verrattuna. Pienemmillä paikkakunnilla ihmiset tuntevat toisensa ja nuorten miesten tavoittaminen saattaa olla tästä syystä helpompaa. Saattaa myös olla, että suurissa kaupungeissa ohjaajilla ei ole aikaa yrittää tavoitella asiakasta yhtä sinnikkäästi kuin pienemmillä paikkakunnilla. Suurten kaupun-

kien ohjaajien kovat työpaineet tulivat esille aineistoa kerätessä. Useamman asiakkaan arviointilomakkeiden täyttäminen koettiin usein kohtuuttoman suureksi vaivaksi. Suurten kaupunkien suhteellisen pieni palautuneiden lomakkeiden määrä luonnollisesti heikentää tämän arviointitutkimuksen luotettavuutta. Kyselyn tarkan palautusprosentin määrittäminen on vaikeaa, sillä ohjaajien vaihtuvuus kunnissa on suuri ja kyselyyn liittyvää sähköpostia on välitetty eteenpäin. Joissakin tapauksissa ohjaajat täyttivät lomakkeita kollegojensa puolesta tai lomakkeita täytettiin kollegan kanssa yhdessä. Lisäksi ei ole tietoa siitä, täytettiinkö lomake jokaisesta tukisuhteesta.

Tukisuhde käynnistyi 58 %:ssa tapauksista. Tukisuhteen käynnistyminen oli yleisempää työvoimahalinnossa tai nuorisotoimissa työskentelevien ohjaajien kohdalla kuin sosiaali- tai terveystoimissa toimivien ohjaajien keskuudessa. Näyttää siltä, että esim. nuorisotoimi on luonteva ja hedelmällinen toimintaympäristö tukipalvelulle.

Aikaisempiin Aikalisän arviointi- ja tutkimustuloksiin vertailtaessa voidaan sanoa, että nuorten miesten huolenaiheet olivat säilyneet pääsääntöisesti samoina. Tukipalveluun kiinnittyneillä miehillä oli yleisimmän opiskeluun, työhön ja toimeentuloon liittyviä ongelmia. Aikaisemmissa arviointitutkimuksissa ei ole eroteltu fyysistä ja psyykkistä terveyttä. Tämä tutkimus osoitti, että jopa kolmasosa asiakkaista tarvitsi tukea mielenterveyteen liittyvässä asiassa. Asiakkaiden ongelmat olivat yleensä kasautuneet. Tulokset vahvistavat täten aikaisempia tutkimustuloksia. (Stengård ym. 2008b, Appelqvist-Schmidlechner 2010b). Ajatus nuorten miesten kokonaisvaltaisesta tuen tarpeesta saa lisävahvistusta.

Asiakas ohjattiin kaikista yleisimmän työvoimapalveluihin (27 %). Mielenterveys-palveluihin ohjattiin 18 % asiakkaista. Kolmasosalla asiakkaista oli mielenterveyteen liittyvää tuen tarvetta, mutta todennäköisesti psyykkinen oireilu oli useimmiten niin lievää, että ohjaajat eivät nähneet tarpeen ohjata asiakasta mielenterveyspalveluihin. Noin joka viidettä asiakasta ei ohjattu jatkopalveluihin.

Tukisuhteet olivat varsin lyhytkestoisia ja lähes puolet tukisuhteista sisälsi vain yhden tapaamiskerran. Toimintamallin kehittämisen- ja tutkimusvaiheeseen verrattuna tukisuhteet ovat lyhentyneet ja tapaamisten lukumäärät vähentyneet.

Tukisuhteen lyhyestä kestosta ja tapaamisten vähäisyydestä huolimatta ohjaajat arvioivat suurimman osan tukisuhteista olleen vaikuttavia ja hyödyllisiä. Myös työskentelylle asetetut tavoitteet saavutettiin useimmiten. Arviot tukisuhteen vaikutuksista olivat parempia aikaisempiin arviointituloksiin verrattuna. Tulos vahvistaa aikaisempia kokemuksia Aikalisä-tukipalvelusta. Myös lyhytkestoinen ja kevyehkö interventio voi olla hyödyllistä ja vaikuttavaa. Vaikutukset arvioitiin hyviksi varsinkin tukisuhteissa, jotka sisälsivät enemmän kuin yhden tapaamisen sekä tukisuhteissa, joissa asiakasta tuettiin opiskeluun liittyvissä asioissa. Tulos vahvistaa käsitystä siitä, kuinka tärkeää elämän taitekohdassa olevalle nuorelle on kiinnittyä johonkin. Kohderyhmän ikäisille nuorille miehille paras kiinnittymisen kohde on yleensä opiskelupaikka. Tärkeää on välttää tilanne, jossa nuori jää tyhjän päälle ilman mitään jatkosuunnitelmia.

Tavoitteiden toteutuminen osoittautui hankalimmaksi asiakkailla, jotka tarvitsivat tukea päihdeiden käytössä. Saattaa olla, että Time out! Aikalisä! Elämä raiteilleen – tukipalvelun kaltainen lyhyt interventio ei välttämättä vastaa päihdeongelmaisten tuen tarpeeseen. Saattaa myös olla, että erityisesti päihdeongelmaisten kohdalla intervention vaikutusten arviointi lyhyellä aikavälillä on vaikeaa.

TIIVISTELMÄ TULOKSISTA

Toimintamalli

- Toimintamallin käyttöönotto ei ole juurikaan vaatinut muutoksia organisaatiossa tai työta-voissa kuntapuolella. Kutsuntoihin osallistuminen tosin on tuonut Aikalisä-ohjaajille uu- den lisätehtävän.
- Toimintamallin käyttöönottoon tarvitaan johdon vahvaa tukea. Myös toimiva yhteistyö eri tahojen kanssa sekä innostuneet ja sitoutuneet toimijat edesauttavat toimintamallin käyt- töönottoa kunnissa.
- Henkilöstövaihdokset sekä -resurssit – niin ohjaajien kuin puolustusvoimien sosiaali- ku- raattoreidenkin – nähtiin suurimmiksi haasteiksi toiminnan jatkuvuuden kannalta. Myös kuntien toimijoiden sitoutumisen aste, miesten tavoittamisen vaikeus sekä toiminnan jat- kuminen hankkeen päätyttyä nähtiin asettavan omat haasteensa.
- Kyselyyn vastanneet arvioivat uusien ohjaajien kouluttamisen ja perehdyttämisen sekä toiminnasta tiedottamisen olevan parhaita keinoja taata toiminnan jatkuvuus. Myös erilai- set yhteiset tapaamiset sekä yhteistyön kehittäminen entisestään arvioitiin tukevan toi- minnan jatkuvuutta tahosta riippumatta.

Tukipalvelu

- Aikalisä-tukipalveluun ohjattuja miehiä tavoitetaan entistä paremmin (pienemmillä paik- kakunnilla paremmin kuin suurissa kaupungeissa). Kaikkia miehiä ei kuitenkaan edel- leenkään onnistuttu tavoittamaan.
- Tukisuhde käynnistyi yleisemmin työvoimahallinnon ja nuorisotoimen sektorilla toteutet- tavassa Aikalisä -tukipalvelussa kuin sosiaali- ja terveysalalla toteutettavassa tukipalve- lussa.
- Tukisuhteet ovat muuttuneet entistä lyhytkestoisimmiksi. Lähes puolet tukisuhteista si- sälsi vain yhden tapaamiskerran.
- Asiakkaat tarvitsivat tukea normaaleissa, nuorten elämään liittyvissä asioissa. Yleisimmin tukea tarvittiin opiskeluun, toimeentuloon ja työhön liittyvissä asioissa. Tuen tarve on py- synyt samana vuosien varrella.
- Joka kolmas asiakas tarvitsi tukea mielenterveyteen liittyvässä asiassa.
- Asiakkaita ohjattiin yleisimmin työvoimapalveluihin. Joka viidettä asiasta ei ohjattu jatko- palveluihin.
- Tukipalvelulle asetetut tavoitteet ovat toteutuneet hyvin. Tavoitteiden toteutuminen koet- tiin hankalimmaksi päihdeongelmista kärsivien asiakkaiden kohdalla.
- Arviot tukipalvelun vaikutuksista olivat parempia aikaisempiin tuloksiin verrattuna. Vaiku- tukset on arvioitu hyviksi varsinkin tukisuhteissa, jotka sisälsivät enemmän kuin yhden tapaamisen sekä tukisuhteissa, joissa on tuettu opiskeluun liittyvissä asioissa.

SUOSITUKSET

Toimintamalli

- Toimintamallin levittämistä koko maahan kannattaa jatkaa. Pienten kuntien kohdalla tulisi kehittää seudullisia malleja.
- Jokaisella kunnalla / alueella tulee olla nimettynä henkilö / henkilöt, joilla on koordinointivastuu toiminnasta.
- Tarvitaan entistä aktiivisempaa yhteistyötä, tiedottamista ja tiedonkulkua
 - Aikalisä-ohjaajien ja puolustusvoimien sosiaalikirjastoareiden välillä
 - Aikalisä-ohjaajien ja aluetoimistojen kutsunnoista vastaavien välillä
 - Joukko-osastoissa sosiaalikirjastoareiden ja perusyksiköiden henkilöstön sekä terveysaseman henkilökunnan välillä
 - Aikalisä-ohjaajien on hyvä tiedottaa ja muistuttaa toimintamallin olemassaolosta myös oman työyksikön johtoa sekä muita työntekijöitä.
- Matalakynnyksisyyden takaamiseksi Aikalisä-infopisteen sijainti olisi hyvä suunnitella yhteistyössä kuntien Aikalisästä vastaavien kanssa.
- Toimintamallin käyttöönotosta ja toteuttamisesta tarvitaan lisää arviointi- ja tutkimustietoa. Tutkittu tieto edesauttaa ja edistää toimintamallin kehittämistä ja esillä pysymistä ja siten toimintamallin juurruttamista.
- Hankkeen päätyttyä tulee taata valtakunnallisesti toimintaa koordinoiva, kouluttava ja seuraava taho.
- Valtakunnalliset tapaamiset tukevat ohjaajien verkostoitumista ja mahdollistavat kokemusten vaihtoa.

Lähteet

- Appelqvist-Schmidlechner K, Henriksson M, Joukamaa M, Parkkola K, Upanne M & Stengård E. (2011) Psychosocial support programme for young men at risk - who participates, who drops out? *International Journal of Mental Health Promotion*. In print.
- Appelqvist-Schmidlechner K, Upanne M, Henriksson M, Parkkola K & Stengård E. (2010a) Psychosocial support program for young men is effective – randomised trial of the Time Out! Getting Life Back on Track programme. *International Journal of Mental Health Promotion* 12, 13-23.
- Appelqvist-Schmidlechner K, Upanne M., Henriksson M., Parkkola K. & Stengård E. (2010b). Young men exempted from compulsory military or civil service in Finland – a group of men in need of psycho-social support. *Scandinavian Journal of Public Health*, 38, 168-176.
- Biddle L, Gunnell D, Sharp D & Donovan J (2004). Factors influencing help seeking in mentally distressed young adults: a cross-sectional survey. *British Journal of General Practice*, 54, 248-253.
- Ciarrochi J, Deane F, Wilson C & Rickwood D (2002). Adolescents who need help the most are the least likely to seek it: the relationship between low emotional competence and low intention to seek help. *British Journal of Guidance & Counselling*, 2, 173-188.
- Dearing J (2008). Evolution of diffusion and dissemination theory. *Journal of Public Health Management Practice* 14, 99-108.
- Domitrovich C & Greenberg M (2000). The study of implementation: Current findings from effective programs that prevent mental disorders in school-aged children. *Journal of Educational and Psychological Consultation* 11, 193-221.
- Durlak J & Wells A (1997). Primary prevention mental health programs for children and adolescents: A meta-analytic review. *American Journal of Community Psychology* 25, 115-152.
- Greenberg M, Domitrovich C, Graczyk P & Zins J (2005). The study of implementation in school-based preventive interventions: Theory, research and practice. Vol. 3 of *Promotion of Mental Health and Prevention of Mental and Behavioral Disorders*. Rockville, MD: Center for Mental health Services, Substance Abuse and Mental Health Services Administration.
- Greenhalgh T, Robert G, MacFarlane F, Bate P & Kyriakidou O (2004). Diffusion of innovations in service organizations: Systematic review and recommendations. *The Milbank Quarterly* 82, 581-629.
- Stengård E, Appelqvist-Schmidlechner K, Upanne M, Parkkola K & Henriksson M (2009a). Varusmies- tai siviilipalveluksen keskeyttäneet miehet voivat huonosti. *Suomen Lääkärilehti* 49/2009.
- Stengård E, Appelqvist-Schmidlechner K, Upanne M, Parkkola K & Henriksson M (2009b). Nuorten miesten psykososiaalinen tukipalvelu vähensi psyykkistä kuormittuneisuutta. *Suomen Lääkärilehti* 48/2009.
- Stengård E, Haarakangas T, Upanne M, Appelqvist-Schmidlechner K, Savolainen M & Ahonen J (2008a). Time out! Aikalisä! Elämä raiteilleen –toimintamalli. Käsikirja. Gummerus Kirjapaino Oy: Vaajakoski.
- Stengård E, Appelqvist-Schmidlechner K, Upanne M, Parkkola K & Henriksson M (2008b). Time Out! Aikalisä! Elämä raiteilleen. Nuorten miesten psykososiaalisen tukiohjelman vaikuttavuus ja hyöty. Tutkimuksia 176. Helsinki: Stakes.
- Stengård E, Appelqvist-Schmidlechner K, Upanne M, Parkkola K & Henriksson M (2008c). Time Out! Aikalisä! Elämä raiteilleen. Varusmies- ja siviilipalveluksen ulkopuolelle jääneiden psykososiaalinen hyvinvointi. Raportteja 18/2008. Helsinki: Stakes.